

Історія

УДК 94(477):1Сковорода:343.352

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21222597>

**Соціальна критика користолюбства у творчості Григорія Сковороди
як історичний вимір антикорупційної думки**

Руденко Юлія Миколаївна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,

Приватний заклад «Київський кооперативний інститут бізнесу і права»,

м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2276-199X>

Прийнято: 23.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** Метою статті є комплексний історико-філософський аналіз соціальної критики користолюбства у творчості Григорія Сковороди як складника історичного виміру антикорупційної думки в українській інтелектуальній традиції. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціально-історичних методів дослідження, зокрема історико-філософський, герменевтичний, історико-порівняльний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний методи, а також елементи інтелектуальної історії, що дало змогу розкрити зміст етичних концептів Григорія Сковороди в контексті суспільно-політичних трансформацій другої половини XVIII ст.*

Проаналізовано історичні та соціокультурні чинники формування світогляду мислителя, охарактеризовано його соціальну критику користолюбства, жадоби, марнославства, прагнення до несправедливого збагачення та зловживання владою, що знайшли відображення у байках,

діалогах, притчах і філософських творах. Встановлено, що, попри відсутність у лексиці Григорія Сковороди поняття «корупція» в сучасному значенні, його морально-етичні погляди містять виразний антикорупційний потенціал, який ґрунтується на засудженні служіння особистій вигоді, культу багатства та владолюбства. Особливу увагу приділено концепції «сродної праці», яку обґрунтовано як етичну альтернативу соціальним практикам, заснованим на кар'єризмі, користолюбстві та несправедливому збагаченні. Доведено, що принцип відповідності професійної діяльності природному покликанню людини формує моральні передумови доброчесного публічного служіння та мінімізує ризики виникнення корупційних практик. Обґрунтовано, що антикорупційні смисли спадщини Григорія Сковороди мають позаінституційний характер і базуються на принципах внутрішньої свободи, моральної саморегуляції, особистої відповідальності та служіння суспільному благу.

Зроблено висновки, що соціальна критика користолюбства у творчості мислителя є важливим історичним джерелом формування української традиції доброчесності та становить значний науковий інтерес для сучасних історичних, філософських і міждисциплінарних досліджень проблем антикорупційної культури, етики публічного управління та інтелектуальної історії України.

Ключові слова: Григорій Сковорода, користолюбство, доброчесність, антикорупційна думка, антикорупційна культура, «сродна праця», морально-етичні цінності, публічне служіння.

Social Criticism of Acquisitiveness in the Works of Hryhorii Skovoroda as a Historical Dimension of Anti-Corruption Thought

Rudenko Yuliia,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities,
Private Institution «Kyiv Cooperative Institute of Business and Law»,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2276-199X>

Abstract. *The purpose of the article is to provide a comprehensive historical and philosophical analysis of the social criticism of acquisitiveness in the works of Hryhorii Skovoroda as a component of the historical dimension of anti-corruption thought within the Ukrainian intellectual tradition. The research is based on a combination of general scientific and special historical methods, including the historical-philosophical, hermeneutic, historical-comparative, historical-genetic, and problem-chronological methods, as well as elements of intellectual history, which made it possible to reveal the meaning of Hryhorii Skovoroda's ethical concepts in the context of the socio-political transformations of the second half of the eighteenth century.*

The study examines the historical and socio-cultural factors that shaped the philosopher's worldview and analyses his social criticism of acquisitiveness, greed, vanity, the pursuit of unjust enrichment, and the abuse of power, reflected in his fables, dialogues, parables, and philosophical writings. It has been established that although the concept of «corruption» in its modern sense is absent from Skovoroda's vocabulary, his moral and ethical views possess a distinct anti-corruption potential based on the condemnation of personal gain, the cult of wealth, and the pursuit of power. Particular attention is paid to the concept of «congenial work» (srodna pratsia), which is substantiated as an ethical alternative to social practices

grounded in careerism, acquisitiveness, and unjust enrichment. It is demonstrated that the principle of aligning professional activity with an individual's natural vocation creates the moral prerequisites for integrity in public service and minimizes the risks of corrupt practices. The article argues that the anti-corruption meanings embedded in Hryhorii Skovoroda's intellectual legacy are non-institutional in nature and are based on the principles of inner freedom, moral self-regulation, personal responsibility, and service to the common good.

It is concluded that the social critique of acquisitiveness in the philosopher's works constitutes an important historical source for the formation of the Ukrainian tradition of integrity and represents a significant scholarly contribution to contemporary historical, philosophical, and interdisciplinary studies on anti-corruption culture, public service ethics, and the intellectual history of Ukraine.

Keywords: *Hryhorii Skovoroda, acquisitiveness, integrity, anti-corruption thought, anti-corruption culture, «congenial work» («srodna pratsia»), moral and ethical values, public service.*

Постановка проблеми. У сучасному науковому дискурсі проблема антикорупції дедалі частіше осмислюється не лише в межах правознавства, політології чи публічного управління, а й у ширшому історико-інтелектуальному та соціокультурному вимірах. Корупція як соціальне явище має глибоке історичне коріння, пов'язане з деформацією моральних норм, зловживанням владою, культом матеріального збагачення та утилітарним ставленням до суспільного блага. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз етичних і філософських концепцій минулого, що містили критику користолюбства, жадоби та несправедливого збагачення як чинників суспільної деградації.

Інтелектуальна спадщина Григорія Сковороди (1722–1794) посідає особливе місце в історії української суспільно-політичної та філософської

думки XVIII ст. Його твори – байки, філософські діалоги, притчі та поетичні тексти – репрезентують цілісну морально-етичну систему, спрямовану на осмислення природи людини, сенсу життя, соціальної справедливості та гармонії між особистістю й суспільством. Хоча у творчості мислителя відсутнє поняття «корупція» в його сучасному значенні, соціальна критика користолюбства, марнославства, владолюбства та служіння багатству формує змістовний історичний пласт антикорупційної думки.

Актуальність звернення до спадщини Г. Сковороди зумовлена необхідністю поглиблення історичного виміру проблеми доброчесності як фундаментальної соціальної цінності. Мислитель послідовно викривав суспільні практики, що ґрунтувалися на прагненні до особистої вигоди, неприродного соціального статусу та зовнішніх почесностей, розглядаючи їх як прояви моральної хвороби суспільства. У цьому сенсі його філософія може бути інтерпретована як ранньомодерна форма етичного спротиву явищам, які в сучасному науковому розумінні асоціюються з корупційними практиками.

Методологічну основу дослідження становлять історико-філософський та герменевтичний підходи, що дають змогу інтерпретувати тексти Г. Сковороди в їхньому історичному та смисловому контекстах. Застосування історико-порівняльного методу дозволяє співвіднести етичні погляди мислителя з ширшими тенденціями ранньомодерної європейської та української інтелектуальної традиції, а елементи інтелектуальної історії – розкрити значення його ідей у формуванні культури доброчесності.

Таким чином, звернення до соціальної критики користолюбства у творчості Г. Сковороди відкриває можливість осмислення антикорупційної проблематики не лише як сучасного виклику, а й як історично зумовленого морально-етичного феномена, що має глибокі корені в українській духовній спадщині.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукова спадщина Г. Сковороди вже тривалий час перебуває в центрі уваги українських істориків, філософів, літературознавців та культурологів. Вагомий внесок у дослідження життя, творчості та світоглядних засад мислителя здійснив Л. Ушкалов, праці якого присвячені комплексному аналізу його творчої спадщини, історико-літературного контексту та інтерпретації основних філософських ідей, зокрема концепції «сродної праці» [12; 13]. Філософський зміст учення Г. Сковороди, його гуманістичні ідеали, концепцію внутрішньої свободи та морального самовдосконалення ґрунтовно розкрито у праці М. Поповича [6], а розвиток української філософської традиції, у межах якої формувався світогляд мислителя, висвітлено в дослідженні В. Горського [1]. Історичний і культурний контекст доби українського бароко та суспільних трансформацій XVIII ст., необхідний для розуміння творчості Г. Сковороди, представлено у працях В. Шевчука [14], Н. Яковенко [15] та М. Поповича [7].

Проблематика доброчесності, моральних засад публічного служіння та протидії корупції знайшла відображення у сучасних міждисциплінарних дослідженнях. Соціально-філософські аспекти корупції, її природу, причини та вплив на суспільний розвиток проаналізовано у монографіях М. Мельника [5], М. Михальченка, О. Михальченка та Є. Невмержицького [3], а також у колективній монографії «Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування» [2]. Етичні засади доброчесності та моральної відповідальності особистості висвітлено у працях В. Кременя [4] та М. Тофтула [11].

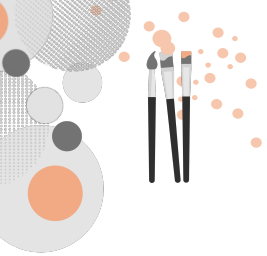
Попри значну кількість досліджень, присвячених філософській спадщині Г. Сковороди, а також сучасним підходам до осмислення корупції та доброчесності, проблема соціальної критики користолюбства у творчості мислителя як історичного виміру антикорупційної думки досі не була

предметом окремого комплексного історичного дослідження. Недостатньо розкритими залишаються питання історичних витоків антикорупційної культури в українській інтелектуальній традиції, а також місця етичних концепцій Г. Сковороди у формуванні уявлень про доброчесність, служіння суспільному благу та моральні передумови запобігання корупційним практикам. Саме це зумовлює актуальність і наукову новизну пропонованого дослідження.

Мета статті – аналіз соціальної критики користолюбства у творчості Г. Сковороди як складника історичного виміру антикорупційної думки в українській інтелектуальній традиції. Для досягнення поставленої мети передбачено розв’язання таких **завдань**: окреслити історичні та соціокультурні умови формування світогляду мислителя; проаналізувати ключові тексти його байок, діалогів і поетичних творів з погляду критики користолюбства та несправедливого збагачення; з’ясувати антикорупційний потенціал етичної концепції «сродної праці» як альтернативи соціальним деформаціям.

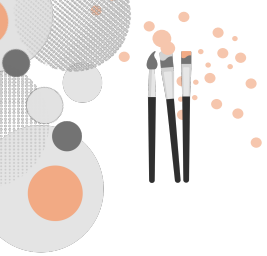
Виклад основного матеріалу. *Історичні та соціокультурні умови формування світогляду Г. Сковороди.* Формування світогляду Г. Сковороди відбувалося в умовах складних соціально-політичних і культурних трансформацій українських земель другої половини XVIII ст. Цей період характеризувався поступовою ліквідацією автономних інституцій Гетьманщини, інтеграцією української еліти до імперської адміністративної системи та посиленням соціальної диференціації [15, с. 412–415]. Зміни в системі управління супроводжувалися деформацією традиційних моральних норм, зростанням практик службового зловживання, патронально-клієнтельних відносин і утилітарного ставлення до влади як джерела особистого збагачення [7, с. 310].

Соціальна структура українського суспільства XVIII ст. зазнавала глибокої трансформації. Козацька старшина, яка в попередні століття виступала носієм ідеї служіння громаді, дедалі більше орієнтувалася на станове привілеювання, матеріальне накопичення та інтеграцію до дворянського середовища Російської імперії [15, с. 428]. Цей процес супроводжувався відчуженням від традиційних етичних ідеалів, що зумовлювало зростання соціальної напруги та моральної кризи [7, с. 315]. У суспільній свідомості закріплювався образ влади не як служіння, а як інструменту користолюбства, що створювало передумови для поширення практик, які в сучасній термінології можуть бути окреслені як корупційні [2, с. 74].

У цьому контексті особливого значення набувала роль духовної освіти та інтелектуальних осередків, передусім Києво-Могилянської академії, як простору збереження й трансляції морально-етичних цінностей [1, с. 85]. Освітня традиція, сформована під впливом українського бароко, поєднувала християнську мораль, античну філософію та елементи ранньомодерної європейської думки [14, с. 142]. Саме в цьому середовищі формувалося критичне ставлення до матеріалізму, соціальної несправедливості та зловживання владою, що стало важливим інтелектуальним підґрунтям для світогляду Г. Сковороди [6, с. 54].

Світогляд мислителя значною мірою формувався в опозиції до соціальних практик свого часу. Відмова Г. Сковороди від кар'єрного зростання, службових посад і матеріальних привілеїв була не лише особистим життєвим вибором, а й свідомою моральною позицією, що відображала його критичне ставлення до суспільства, заснованого на культі збагачення та зовнішнього успіху [12, с. 198]. Така позиція мала чіткий соціальний вимір і слугувала формою етичного протесту проти деградації цінностей, які він спостерігав у середовищі освічених і владних верств [13, с. 76].

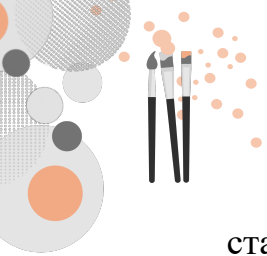

Важливим чинником формування соціальної критики у творчості Г. Сковороди була барокова традиція алегоричного мислення, що дозволяла осмислювати суспільні проблеми через образи, символи та притчі [14, с. 210]. Байка як жанр надавала можливість прихованої, але гострої критики соціальних вад, зокрема жадоби, користолюбства та марнославства, не вступаючи у прямий конфлікт із владними структурами [8, с. 12–15]. Такий спосіб висловлення був типовим для інтелектуалів ранньомодерної доби, які діяли в умовах обмеженої свободи слова [13, с. 115].

Отже, історичні та соціокультурні умови другої половини XVIII ст. визначили спрямованість філософських і етичних пошуків Г. Сковороди. Його соціальна критика користолюбства постає реакцією на процеси моральної деградації, пов'язані з трансформацією влади, соціальної ієрархії та ціннісних орієнтирів українського суспільства. У цьому сенсі творчість мислителя може бути розглянута як важливе історичне джерело для осмислення витоків антикорупційної думки в українській інтелектуальній традиції.

Користолюбство як об'єкт соціальної критики у творчості Г. Сковороди. У центрі етичної та соціальної критики Г. Сковороди перебуває проблема користолюбства як глибинної моральної вади, що руйнує як внутрішній світ людини, так і соціальну гармонію загалом [6, с. 124]. У філософській системі мислителя користолюбство не зводиться виключно до прагнення матеріального збагачення; воно постає ширшим явищем, що охоплює жадобу влади, марнославство, кар'єризм і залежність від зовнішніх почестей [9, с. 240]. Саме ці риси, на думку Г. Сковороди, зумовлюють соціальні деформації та спричиняють втрату моральних орієнтирів у суспільстві [12, с. 302].

Аналізуючи суспільні відносини свого часу, Г. Сковорода послідовно викриває ілюзорність матеріального достатку як джерела щастя та доброчесності [1, с. 140]. У його творах багатство і високе соціальне

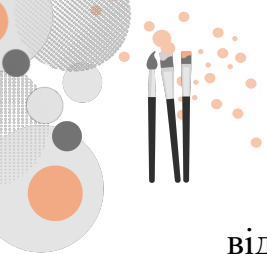

становище не лише не гарантують моральної повноцінності особи, а й часто постають чинниками внутрішньої деградації [10, с. 115]. Користолюбство, за Г. Сковородою, формує хибну ієрархію цінностей, у якій зовнішній успіх витісняє духовний розвиток, а служіння спільному благу підмінюється прагненням особистої вигоди [4, с. 192].

Найвиразніше соціальна критика користолюбства представлена в байках Г. Сковороди, де через алегоричні образи та моральні висновки розкривається антигуманна природа жадоби [8, с. 7]. Байка «Бджола та Шершень» є програмним текстом у цьому сенсі. Образ Шершня уособлює тип особи, що живе за рахунок чужої праці, сприймаючи існування як безперервне споживання результатів зусиль інших [8, с. 54–55]. Така поведінка засуджується не лише як морально хибна, а й як соціально небезпечна, оскільки підриває принципи справедливості та взаємної відповідальності. Натомість образ Бджоли символізує чесну працю, природну відповідність покликання і діяльності, що забезпечує гармонію між особистим і суспільним благом [8, с. 56].

У низці інших байок Г. Сковорода звертається до критики марнославства та несправедливого прагнення до влади. У творах «Жаби», «Олениця і Кабан», «Вовк і Ягня» автор викриває механізми самообману, коли соціальний статус або сила сприймаються як підстава для моральної зверхності. Такі сюжети відображають глибоке розуміння соціальної нерівності як не лише економічної, а передусім етичної проблеми [13, с. 204]. Користолюбство тут постає рушійною силою несправедливості, що легітимізує зловживання владою та пригнічення слабших [9, с. 312].

Важливим елементом соціальної критики у творчості Г. Сковороди є його ставлення до служіння посаді як самоцілі. У філософських діалогах і листах мислитель неодноразово наголошує на небезпеці підміни внутрішньої свободи зовнішніми регаліями [10, с. 84]. Посада, відірвана від моральної

відповідальності та «сродності», розглядається ним як джерело духовного рабства [6, с. 110]. У цьому контексті критика користолюбства набуває чітко вираженого суспільного змісту, адже прагнення до посад і привілеїв часто супроводжується зловживанням довірою громади та використанням влади для власної вигоди [3, с. 180].

Соціальна критика користолюбства у творчості Г. Сковороди має системний характер і виходить за межі індивідуальної моралі. Мислитель розглядає жадобу як структурний чинник суспільної дисгармонії, що породжує нерівність, конфлікти та втрату солідарності [1, с. 176]. У цьому сенсі його ідеї можна інтерпретувати як форму морального осмислення тих явищ, які в сучасній науковій парадигмі пов'язуються з корупцією – зловживанням владою, використанням суспільних ресурсів у приватних інтересах, підризом довіри між особою та суспільством [5, с. 88–92].

Отже, аналіз творчості Г. Сковороди засвідчує, що соціальна критика користолюбства посідає центральне місце в його філософсько-етичній системі. Через алегоричні образи, байкові сюжети та моральні настанови мислитель формує цілісне бачення суспільства, у якому доброчесність, праця та внутрішня свобода протиставляються жадобі, марнославству й несправедливому збагаченню. Саме ця опозиція створює підґрунтя для розгляду спадщини Г. Сковороди як важливого історичного джерела антикорупційної думки в українській інтелектуальній традиції.

Етична концепція «сродної праці» як альтернатива корупційним практикам. Центральним елементом етичної та соціальної філософії Г. Сковороди є концепція «сродної праці», яка становить основу його бачення справедливого суспільного устрою [12, с. 440]. У межах цієї концепції праця розглядається не лише як економічна необхідність, а передусім як форма самореалізації людини відповідно до її природних нахилів і внутрішнього покликання [6, с. 182]. Такий підхід принципово протиставляється соціальним

практикам, що ґрунтуються на примусі, кар'єризмі та прагненні до матеріального зиску будь-якою ціною [13, с. 281].

У філософській системі Г. Сковороди «сродність» означає відповідність між внутрішньою природою людини та її життєвим шляхом. Порухення цього принципу призводить до внутрішнього розладу особистості й водночас до соціальної дисгармонії [9, с. 154]. Мислитель наголошує, що людина, яка займає «несродну» посаду, не здатна діяти доброчесно, оскільки змушена компенсувати внутрішню невідповідність зовнішніми вигодами – владою, багатством, привілеями [10, с. 201]. Саме в цій логіці концепція «сродної праці» набуває виразного антикорупційного потенціалу.

Критика Г. Сковороди спрямована проти уявлення про соціальний успіх як універсальну мету, однакову для всіх [6, с. 195]. Він послідовно заперечує ієрархічне оцінювання професій і посад за рівнем прибутковості чи престижу, підкреслюючи, що справжня цінність діяльності визначається її відповідністю природі людини та користю для спільноти [12, с. 448]. Такий підхід підриває саму основу корупційних практик, які, як правило, виникають у середовищі, де посада розглядається як інструмент особистого збагачення, а не як форма служіння [2, с. 114].

У творчості Г. Сковороди чітко простежується зв'язок між відсутністю «сродності» та прагненням до несправедливого збагачення. Людина, позбавлена внутрішнього задоволення від праці, намагається компенсувати це через накопичення матеріальних благ або зловживання владними повноваженнями [9, с. 412]. Мислитель трактує таку поведінку як симптом глибшої моральної кризи, що виходить за межі індивідуальної відповідальності та стає чинником суспільної деградації [3, с. 240]. У цьому сенсі корупція постає не лише правопорушенням, а наслідком системної ціннісної деформації.

Важливою складовою концепції «сродної праці» є ідея внутрішньої свободи, яку Г. Сковорода протиставляє зовнішній залежності від

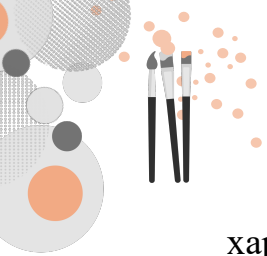

матеріальних і статусних чинників [6, с. 215]. Внутрішньо вільна людина не потребує незаконних або неетичних засобів для самоствердження, оскільки її життєва повнота ґрунтується на гармонії з власною природою [10, с. 310]. Саме така модель особистості, за Г. Сковородою, є запорукою формування добродісного суспільства, у якому влада й багатство не стають самоціллю.

Концепція «сродної праці» також має виразний соціально-педагогічний вимір [12, с. 510]. Г. Сковорода наголошує на важливості виховання, спрямованого на виявлення природних нахилів людини, а не на нав'язування їй соціально престижних ролей [4, с. 245]. Такий підхід формує відповідальне ставлення до праці та зменшує ймовірність зловживань у професійній діяльності. У контексті історичного аналізу це дозволяє розглядати ідеї мислителя як одну з ранніх спроб осмислення моральних засад публічного служіння.

Отже, етична концепція «сродної праці» у творчості Г. Сковороди може бути інтерпретована як цілісна альтернатива соціальним практикам, заснованим на користолюбстві, кар'єризмі та несправедному збагаченні. Вона пропонує модель суспільства, у якому професійна діяльність, моральна відповідальність і внутрішня свобода перебувають у стані гармонійної взаємодії. У цьому контексті спадщина Г. Сковороди набуває значення важливого історичного джерела формування антикорупційної культури, що ґрунтується не на примусі, а на внутрішньо засвоєних етичних принципах.

Антикорупційні смисли у спадщині Г. Сковороди в історичній ретроспективі. Розгляд соціальної критики користолюбства у творчості Г. Сковороди вимагає ширшого історико-інтелектуального контексту, що дозволяє осмислити її не лише як індивідуальну моральну позицію мислителя, а як складову ранньомодерної української традиції етичного осмислення суспільних вад [14, с. 320]. У XVIII ст. моральна критика зловживань владою та несправедного збагачення ще не мала інституційно-правового оформлення,

характерного для пізніших епох, однак вона відігравала важливу роль у формуванні уявлень про соціальну справедливість, відповідальність і межі допустимого у публічному житті [7, с. 340].

У цьому сенсі спадщина Г. Сковороди органічно вписується в європейську та українську інтелектуальну традицію, у межах якої корупція осмислювалася передусім як моральна деградація, а не як юридичне порушення [3, с. 112]. Подібне розуміння було притаманне як античній філософії, так і християнській етиці, що вплинули на формування світогляду мислителя [1, с. 148]. Користолубство, жадоба та марнославство розглядалися ним як першопричини суспільного зла, які породжують зловживання владою, соціальну нерівність і втрату довіри між членами спільноти [6, с. 230].

Антикорупційний потенціал ідей Г. Сковороди виявляється передусім у його наголошенні на внутрішніх моральних обмеженнях як основі соціального порядку [12, с. 560]. На відміну від пізніших правових концепцій, що покладаються на зовнішній контроль і санкції, мислитель акцентує увагу на саморегуляції особистості, сформованої через усвідомлення власного покликання та відповідальності перед суспільством [4, с. 302]. Такий підхід відображає ранньомодерну модель суспільної доброчесності, у якій моральна автономія особи виступає ключовим чинником запобігання соціальним деформаціям.

Важливою особливістю антикорупційних смислів у творчості Г. Сковороди є їх позаінституційний характер. Мислитель не пропонує реформування державного устрою чи змін у системі управління, однак його критика спрямована на самі підвалини суспільних відносин – цінності, мотивації та життєві орієнтири [13, с. 312]. Саме через це його ідеї зберігають універсальний характер і можуть бути інтерпретовані як морально-філософська основа культури доброчесності, актуальна в різні історичні епохи.

У ширшій історичній ретроспективі творчість Г. Сковороди можна розглядати як перехідну ланку між традиційною релігійно-моральною критикою соціальних вад і формуванням світської етики відповідальності [14, с. 385]. Його ідеї вплинули на подальший розвиток української суспільної думки XIX ст., зокрема на концепції народництва, просвітництва та педагогіки, у яких проблема служіння громаді та осуд несправедливого збагачення посідали важливе місце [1, с. 245]. Таким чином, соціальна критика користолюбства у спадщині Г. Сковороди має не лише історичне, а й інтелектуально-спадкове значення.

Антикорупційні смисли у творчості Г. Сковороди набувають особливої ваги в контексті сучасного переосмислення історичних джерел доброчесності. Його філософія демонструє, що боротьба з соціальними деформаціями неможлива без глибокого морального підґрунтя, сформованого через освіту, виховання та усвідомлення людиною власного місця в суспільстві [4, с. 318]. У цьому контексті спадщина мислителя постає як важливий елемент історичної пам'яті, що зберігає потенціал для формування ціннісних орієнтирів доброчесного публічного життя.

Отже, антикорупційні смисли у творчості Г. Сковороди слід розглядати як складову української інтелектуальної традиції моральної критики користолюбства та зловживань владою. Вони репрезентують історично зумовлений підхід до осмислення суспільних проблем, у межах якого корупція постає наслідком втрати внутрішніх етичних орієнтирів. Саме ця перспектива дозволяє інтегрувати спадщину Г. Сковороди в сучасний науковий дискурс як важливий історичний вимір антикорупційної думки.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що творчість Г. Сковороди містить цілісну систему соціально-етичних поглядів, у межах якої критика користолюбства посідає центральне місце та може бути інтерпретована як важливий історичний вимір антикорупційної думки в

українській інтелектуальній традиції. Хоча поняття «корупція» у сучасному значенні відсутнє в лексиці мислителя, аналіз його творів дозволяє виявити глибинні моральні механізми осмислення зловживань владою, несправедного збагачення та соціальної несправедливості.

З'ясовано, що формування соціальної критики користолюбства у спадщині Г. Сковороди було безпосередньо зумовлене історичними та соціокультурними трансформаціями українського суспільства XVIII ст., зокрема процесами інтеграції козацької старшини до імперської системи влади, зміною ціннісних орієнтирів еліти та поширенням утилітарного ставлення до публічного служіння. У цих умовах філософія Г. Сковороди постала як форма морального спротиву деградації суспільних ідеалів служіння громаді.

Аналіз байок, філософських діалогів і поетичних творів мислителя засвідчив, що користолюбство, жадоба та марнославство трактуються ним не лише як індивідуальні вади, а як системні чинники соціальної дисгармонії. Через алегоричні образи Г. Сковорода послідовно викриває ілюзорність матеріального достатку та посадового престижу як джерел щастя й моральної повноцінності, наголошуючи на їхньому руйнівному впливі на особистість і суспільство загалом.

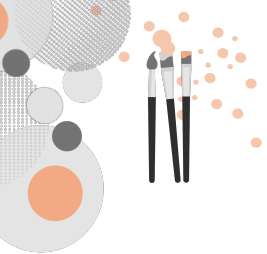
Доведено, що концепція «сродної праці» у філософії Г. Сковороди має виразний антикорупційний потенціал. Вона пропонує альтернативну модель соціальних відносин, у межах якої професійна діяльність розглядається як форма служіння відповідно до природного покликання людини, а не як інструмент особистого збагачення. Порушення принципу «сродності» мислитель пов'язує з прагненням до несправедливих вигод, що дозволяє розглядати його етичну концепцію як ранню форму осмислення моральних передумов корупційних практик.

У ширшій історичній ретроспективі спадщина Г. Сковороди постає як складова української традиції моральної критики зловживань владою, що передувала формуванню інституційно-правових механізмів антикорупційної політики. Антикорупційні смисли у його творчості мають позаінституційний характер і ґрунтуються на ідеях внутрішньої свободи, моральної саморегуляції та відповідальності особи перед суспільством, що надає їм універсального значення.

Таким чином, соціальна критика користолюбства у творчості Г. Сковороди може бути розглянута як важливе історичне джерело формування антикорупційної культури, заснованої на доброчесності, служінні та гармонії між особистістю й суспільством. Результати дослідження розширюють уявлення про витoki антикорупційної думки в Україні та відкривають перспективи подальших наукових розвідок, спрямованих на осмислення морально-етичних засад публічного життя в історичному вимірі.

Список використаних джерел

1. Горський В. С. Історія української філософії: курс лекцій. 3-є вид. Київ: Наукова думка, 1997. 285 с.
2. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 524 с.
3. Корупція в Україні: політико-філософський аналіз: монографія / М. Михальченко, О. Михальченко, Є. Невмержицький; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2010. 615 с.

4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-е вид. Київ: Т-во «Знання» України, 2011. 520 с.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ: Юридична думка, 2004. 400 с.
6. Попович М. В. Григорій Сковорода: філософія свободи. Київ: Час Майстрів, 2008. 256 с.
7. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ: АртЕк, 1998. 728 с.
8. Сковорода Г. С. Байки харківські. Діалоги. Притчі / упоряд., вступ. ст. та прим. Л. Ушкалова. Харків: Фоліо, 2011. 287 с.
9. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: у 2 т. / редкол.: І. П. Стогній та ін. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.
10. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: у 2 т. / редкол.: І. П. Стогній та ін. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 2. 480 с.
11. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с. URL: <https://surl.li/ugvjrv>
12. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода: семінарій. Харків: Майдан, 2004. 776 с. URL: <https://surl.li/fnyucw>
13. Ушкалов Л. В. Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури. Харків: Факт, 2007. 552 с.
14. Шевчук В. О. Українське бароко. Київ: Мистецтво, 2003. 496 с.
15. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. Київ: Генеза, 2005. 584 с.